

דהיינו חצי סאה.

וחצי תרקב — דהיינו קב וחצי.

אינו עושה, משום שיבואו לטעות בינו לבין מידה של חצי קב ביבש, שהוא ב' לוגין, כי בהפרש של רבע אנשים טועים].

ולוג — היינו כמידת רובע הקב ביבש.

וחצי לוג — היינו כמידת שמינית הקב ביבש.

ורביעית הלוג — היינו כמידת ביצה וחצי ביבש.

ושמינית הלוג — היינו שיעור שלושת רבעי ביצה. [וביבש אינו עושה מידה בשיעור זה משום שלא רגילים למדוד דברים יבשים בכלי קטן כל כך, ואם יש דבר יבש שהוא מאד יקר ומוכרים אותו בשיעור מאד קטן, אותו רגילים למדוד באומד או במשקל. רשב"ם].

ואחד משמונה בשמינית [בתוספתא גורסים: חצי שמינית] הלוג, וזהו קורטוב הנזכר בהרבה מקומות. כגון בחולין [כו, א]: מ' סאה חסר קורטוב שנפל לתוכו קורטוב יין.

ומקשינן: מדוע לא **ולעביד נמי** כלי בשיעור קביים למידת היבש — דהיינו שלישית הסאה, כמו שעושה כלי בשיעור שלישית ההין למדת הלח.

ומתריצין: כיון שחוששים שמא **אתי לאיחלופי בתרקב** — דהיינו שלושה קבין.

ומקשינן: **אלמא טעו אינשי** בהפרש של תילתא שליש, **אי הכי**, כלי בשיעור קב נמי לא **ליעביד**, דאתי לאיחלופי בחצי תרקב — דהיינו כלי בשיעור קב וחצי.

וקב [ואין לחשוש שמא יבואו לטעות בין מידת הקב למידת חצי תרקב דהיינו קב וחצי, משום שאנשים לא טועים בהפרש של שליש].

וחצי קב — היינו ב' לוגין.

ורובע הקב — היינו לוג.

ותומן — שמינית הקב, דהיינו חצי לוג.

וחצי תומן — אחד חלקי שש עשרה הקב, דהיינו רבע הלוג, שהיא ביצה וחצי.

א-צ **ועובלא**.

ובמה היא עובלא? אחד מחמשה ברביעי. אחד חלקי עשרים הקב, דהיינו חמישית הלוג, שהיא ביצה וחומש.

ובמדת הלח — הוא עושה מידות בשיעורים קבועים אלו:

מידה של **הין** — דהיינו י"ב לוג, שהוא שיעור תרקב.

וחצי הין — דהיינו חצי תרקב.

ושלישית ההין — דהיינו קב.

ורביעית ההין — היינו שלושה לוגין.

[ומידה של שמינית ההין, דהיינו לוג וחצי,

ומקשינן: **במקדש נמי ליגזור**, שמא יחליפו גם שם את המידות.

ומתריצין: **כהנים זריזין הן**⁽¹⁴⁾, ומשתדלים הרבה בעבודתם, ואינם באים לידי טעות.

אמר שמואל, שלשה דברים:

א. אם רוצים בני העיר להגדיל את המידות של כלי המדידה, אין מוסיפין על המדות יותר משתות, לא יגדילו אותן יותר מששית, וכפי שיתבאר להלן הטעם. וכגון, כלי מדידה שהכיל עד עתה מידה בת חמש ביצים, לא יגדילו את מידתו אלא עד שתכיל שש ביצים, ולא יותר.⁽¹⁾

ב. ולא יוסיפו על המטבע, יתר משתות. אם באו לשנות את גודל המטבע, לא יגדילוהו יותר מששית מגודלו הקודם, מהטעם שיבואר להלן.

ג. והמשתכר, כגון חנוני, הרוכש מהסיטונאי כמות גדולה של דברי מאכל, שיש בהם חיי נפש,⁽²⁾ במחיר זול, ומוכרה בחנותו לאנשים יחידים מעט מעט, במחיר גבוה, אל ישתכר, לא ירוויח במכירתו יותר משתות, ממחיר קניית הסחורה מהסיטונאי.⁽³⁾ ודבר זה תקנת

אלא יש לומר כי אנשים אינם טועים בהפרש של שליש, אלא כלי בשיעור קבויים היינו טעמא דלא עביד, משום דאתי לאיחלופי בחצי תרקב, דהיינו בכלי בשיעור קב וחצי, שיש ביניהם הפרש של רבע.

ומקשינן: אלמא טעי איניש בהפרש של ריבעא רבע, אי הכי, חצי תומן דהיינו אחד חלקי שש עשרה ועוכלא דהיינו אחד חלקי עשרים, לא ליעביד, כיון שההפרש ביניהם הוא רק חומש, ואם אנשים טועים בהפרש של רבע, כל שכן שיטעו בהפרש של חומש.

אמר רב פפא: גבי מדות קטנות בקיאי בהו איניש, ואין לחשוש אם יש ביניהם הפרש קטן, כי מתוך קטנותם יודעים לשער בהם כמה מחזיק כל כלי, ולא יבואו לרמות.

ומקשינן: שלישית ההין, רביעית ההין לא ליעביד, כיון שההפרש ביניהם הוא רבע, ויבואו לטעות בהם.

ומתריצין: כיון דהוו מידות אלו במקדש נכמבואר לעיל פו, ב שנתות היו בהין, כדי למדוד את המידה שהיה צריך לייין לנסכים, עבור הפר ועבור האיל ועבור הכבש, דהיינו חצי ושלישית ורביעית ההין], לכן לא גזרו בהו רבנן.

מהאיסור של החזקת מדות שאינן מתוקנות.

14. הברכת אברהם הקשה, כי לכאורה מידה זו לא שייכת כלל למידת הזריזות אלא למידה הזהירות. ותירץ על פי הברייתא של רבי פנחס בן יאיר [ע"ז כ ב], וזהירות מביא לידי זריזות. וכיון שנודע שכהנים זריזים הם, אם כן ודאי הם גם זהירים.

1. חישוב הששית הוא מלבר, דהיינו ששית

מתוך הסך הכולל, של הקרן ועוד התוספת, וכפי שיבואר בהערה להלן.

2. לפי הרשב"ם, וכך פסק הרמב"ם והשו"ע [חור"מ רלא כ] שמדובר דוקא בדברים שיש בהם חיי נפש.

3. אך מותר לו לנכות מחישוב הרווח את השכר עבור טורח התעסקותו, כך שהחישוב של שתות הרווח יהיה רק לאחר שהרויח את שכר טרחתו,

חכמים הוא. (4)

ודנה הגמרא בדברי שמואל: **מאי טעמא** אין מוסיפים על המידות יותר משתות?

אילימא משום אפקועי תרעא, אם נאמר, שטעמו של דבר משום שחששו חכמים להפקעת שערים, כי מאחר שהגדילו את המידות, הרי יגרום הדבר להעלאת המחיר על ידי המביאים את התבואה לעיר, כי מעתה מקבל הלוקח כמות יותר גדולה. וכיון שיעלו את המחיר, יש לחוש שינצלו המוכרים את המצב, ויעלו את מחיר הסחורה ביותר מהמחיר המתחייב מההוספה על המידות.

אין לומר טעם זה! שהרי לפי הטעם הזה, לא רק יתר משתות אין להוסיף על המידות, אלא העלאה של **שתות** בלבד על המידות, **נמי לא יוסיפו**. שהרי אם יש לחשוש שינצלו המוכרים את העלאת המחיר כדי לגבות מחיר שהוא מעבר להוספה על המידות, אם כן, יש להמנע מכל הוספה שהיא על המידות, ולא רק ביתר משתות.

אלא, הטעם שאין מוסיפים על המידות יותר משתות, הוא **משום אונאה** ביתר משתות,

דלא ליהוי ביטול מקח, שאם לא ידעו מביאי הסחורה לעיר על הגדלת המידות, וימכרו את התבואה במחיר הרגיל, ויש בכך אונאה, שמאנים הקונים את המוכרים, הרי אם תהיה האונאה יותר משתות, יבטל בכך המקח, ולא תהיה לקונה אפשרות לקיים את המקח ולשלם למוכר את דמי ההונאה. ואילו אם תהיה האונאה בשתות בלבד, יתקיים המקח, ויצטרך המאנה לשלם למתאנה את השתות שהונה אותו, ולכן תקנו חכמים שלא יוסיפו על המידות אלא עד שתות, ולא יותר מזה.

אך דוחה הגמרא, שגם טעם זה, אינו נכון. כי הרי לא מדובר כאן בהונאה של מחיר גרידא, אלא בהונאה של מידות, ובהונאה שכזאת מתבטל המקח אפילו כשהיתה ההונאה בפחות משתות.

והאמר, שהרי אמר על כך **רבא: כל דבר**, אשר ההונאה הנעשית בו, היא הונאה **שבמדה**, שהטעה את חברו במידה שמודד בה, **ושבמשקל**, שהונה אותו במשקל, **ושבמנין**, בדבר הנמכר לפי ספירת היחידות הנמכרות, הרי אפילו אם היתה ההונאה **פחות מכדי הונאה**, דהיינו, בפחות משתות, בכל זאת בטל המקח, וחוזר בו המתאנה. (5)

הסך הכולל של הקרן, הטורח וההוצאה, ולא רק ששית מהקרן עצמה. אבל הרשב"ם העמיד את האמור כאן בחנוני המוכר מעט מעט, ולדעתו אין לו לחשב את הטירחה למכור מעט מעט אלא מרוויח רק ששית על הקרן.

4. רשב"ם.

5. הרשב"ם מבאר, שאף על פי שנקט רבא שחוזר בו המתאנה, אין הכונה לאפשרות החזרה

וכמובן שיש לו לנכות גם את ההוצאות שהיו לו, לפני חישוב הרווח. ריב"ם בתוספות ד"ה חד, והרא"ש בבא מציעא פרק ג סימן טז, ובשולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיף כ.

והמאירי כאן כתב שמחשבים את כל הוצאותיו. ואילו במסכת בבא מציעא דף מ ב, הוא כתב שמחשבים דמי המקח, ודמי ההוצאה, וניכוי הסחורה, ואם טרח יתר בסחורה זו, מחשבים לו אף את דמי הטורח, לפי ראות בית דין. והסמ"ע מבאר שריווח השתות נעשה על

אפילו בפחות משתות! (6)

אלא, טעמו של דבר הוא, **דלא ליהוי פסידא לתגרא**. שחששו חכמים, שמא יבוא תגר מעיר אחרת, ולא יידע מהגדלת המידות, ויפסיד מכך. כי בני העיר ימדדו לו את התבואה שהוא מוכר להם במידה החדשה, הגדולה, והוא יחשב להם את המחיר לפי המידה הקטנה שהיתה נהוגה קודם לכן.

אלא, שאם יפסיד התגר רק עד שתות ולא יותר, אין הוא מפסיד **אלא** את הרווח שהיה צפוי לו אם היה יודע מהגדלת המידות,

והיינו, שאם ההונאה מתבטאת במחיר בלבד, קבעו חכמים שבפחות משתות מוחל המתאנה, היות והיתה המכירה באומד, ולא במדוייק. ואילו בשתות, הוא אינו מוחל, אך המקח קיים, ומחזיר המאנה למתאנה את דמי ההונאה. ובהונאה שהיא יותר משתות, בטל המקח, ויכולים שניהם לחזור בהם כליל מהמקח.

אך לעומת זאת, אם היתה ההונאה במדידת הדבר, או במשקלו, או במנייתו, הרי זו טעות גמורה, כי אין כאן ענין של טעות באומד. ובטעות גמורה, בטל המקח לגמרי,

ובחידושי רבי חיים הלוי על הרמב"ם הנזכר, ביאר את שיטתו, שיש שני אופנים של "טעות במידה".

האחד, האופן המבואר ברמב"ם, שאדם מוכר לחברו שק שיש בו מאה אגוזים, ונמצא שחסר בו אגוז אחד, או שהיה בו אגוז אחד יתר. במקרה שכזה, לא היתה כל טעות בין המוכר לקונה בעצם פסיקת המקח, שהוא מאה אגוזים, **אלא** שהתברר כי בשק הזה לא היו בו מאה אגוזים, ולכן משלים המוכר לקונה את האגוז החסר, וכמו כן, אם היה אגוז יתר, מחזירו הקונה למוכר, וזהו דינו של רבא.

אך יש אופן שני, כגון בסוגייתנו, שאמר שמואל, שמדובר בטעות אשר הקונה והמוכר כלל לא הסכימו ביניהם על אותה מידה, כי המוכר התכוון למקח במידה קטנה, ואילו הקונה התכוון למקח במידה המוגדלת. ונמצא, שלא פסקו ביניהם את המקח באותה המידה. ובאופן שכזה, גם לפי הרמב"ם בטל המקח לגמרי, ואי אפשר להשלימו, כי הרי לא יתכן שיחול המקח בשעה שהמוכר והקונה לא היו שוים ביניהם בעצם פסיקת הכמות של המקח.

אלא שלפי זה מאד תמוה, כיצד דימתה

של המתאנה בלבד, **אלא** גם המאנה יכול לחזור בו, אם ירצה, משום שבטל המקח. ולא נקט רבא את לשון היחיד "חוזר", **אלא** כלפי הדין שאם היתה האונאה במחיר בפחות משתות, מוחל המתאנה ואין צורך להשיב לו את דמי הונאתו, נקט רבא שבהונאה בדבר שבמנין ובמשקל, לא נוהג הדין הזה, **אלא** יכול המתאנה אפילו לחזור בו מהמקח. אך הוא הדין, שיכול גם המאנה לחזור בו, כי בטל המקח. אך עיין בהערה הבאה.

6. כך מבאר הרשב"ם, וכמו בהערה הקודמת. אך נחלקו בדבר רבותינו הראשונים.

הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מכירה פסק שהמקח אכן חל, **אלא** שצריך המאנה להשלים למתאנה את הונאתו אפילו היא פחות משתות. ואילו הרשב"ד סובר שהמקח בטל לגמרי.

הרשב"א במסכת קידושין דף מב סובר כמו הרמב"ם, ומסביר שכונת הגמרא כאן, היא לומר להיפך, שאונאה במדה במשקל ובמנין לא נאמר בה כלל דין שתות, **אלא** כמו שבפחות משתות קנה ומחזיר אונאה, כך ביתר משתות קנה ומחזיר אונאה!

לתגר, כיון שהוא מביא סחורתו מרחוק, וטורח להתפרנס ממנה. ולכן, לפי הטעם של הפסד התגר, היה להם לחכמים לתקן שיוסיפו על המידות רק פחות משות, כדי שבכל ענין ישאר לתגר מעט רווח עבור טרחתו.

אלא, אמר רב הסדא, שמואל, שאמר דין זה, קרא אשכח, מצא פסוק בספר יחזקאל [פרק מה], והסתמך עליו:

”והשקל [הסלע, שיש בו ארבעה דינרים] — יש בו עשרים גרה, עשרים מטבעות כסף קטנות, הנקראות כל אחת בשם “גרה”.

וכמה הוא “מנה” של קודש?

יש מקומות שבהם “מנה” של חולין, הוא עשרים שקלים [שהם שמונים דינרים].

יש מקומות שבהם “מנה” של חולין הוא

שהרי מותר לו להשתכר רק עד שישית מערך הסחורה. ולכן, להפסד הרווח גרידא של תגר, לא חששו חכמים לגזור משום כך שלא יוסיפו על המידות. אבל ביותר משות, יש לחשוש שמא התגר, שלא יידע מההוספה, יבוא להפסיד גם חלק מהקרן של סחורתו, ולזאת דאגו חכמים, וגזרו שלא יוסיפו על המידות יותר משות, כדי שלא יארע שיפסיד התגר מהקרן.

אך תמהה הגמרא על הטעם הזה:

וכי חששו חכמים רק לכך שפסידא הוא דלא ליהוי ליה לתגר בהפסד סחורתו, אבל רווחא, לא בעי, לא דאגו חכמים לרווח שימנע מהתגר שאינו יודע מהוספה על המידות?! וכי אדם שהוא זבן וזבין, קונה סחורה ומוכרה בלא רווח, “תגרא” איקרי?! האם הוא נקרא תגר גם כשאינו מרויח דבר אלא רק קונה ומוכר?! והיינו, הרי גם מניעת הרווח לחלוטין, נחשבת היא כהפסד

כיון שהוא חייב להחזיר את אונאתו, הרי נמצא שהטעות היא בעצם המקח, שהרי הוא לא פסק עם השני מחיר שכזה על המקח הזה.

ומחדש הגר”ח, שהחזרת ההונאה במקום שהטעות היתה במחיר, אין היא מחוייבת מצד המקח עצמו, אלא שגזירת הכתוב היא שהמאנה יחזיר את הונאתו למתאנה. והיינו, שמבחינת המקח שביניהם, אכן חל המקח לפי המחיר שהם קבעו ביניהם. ואי אפשר לומר שחלה כאן טעות בעצם המקח היות ועתה צריך המאנה להחזיר הונאתו, כי החזרת ההונאה היא רק מכח חיוב התורה המחודש להחזיר את דמי ההונאה, אך היא אינה משנה את המחיר שנקבע ביניהם עבור המקח.

אבל, אם היתה לא היתה הטעות במחיר, אלא

הסוגיה כאן את דין האונאה שאמר רבא לגבי דבר שבמידה, לדין האונאה שאמר שמואל, לגבי האונאה בין מידה קטנה לגדולה, והרי הם שני דברים חלוקים לגמרי!?

ותירץ הגר”ח, שהדמיון הוא בעצם החיוב להחזיר את ההונאה בשני המקרים, ובוה דומה הדין של שמואל לדין של רבא, וחלוק הוא מהדין של החזרת ההונאה כשיש הונאת שתות במחיר.

והיינו, שלכאורה יש לתמוה, מדוע כשיש הונאת שתות במחיר מחזירים את ההונאה ולא מתבטל המקח אפילו כשהמאנה אינו יודע שהוא מאנה את חברו, אלא הוא סבור שזהו המחיר הנכון. והרי במקרה שכזה, שטעה המאנה במחיר האמיתי, הוא חשב על מקח במחיר אחר, ועתה